

4346

ΑΝΤΩΝΗ ΓΙΑΛΟΥΡΗ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΟΛΗ

ΕΚΔΟΣΗ «ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑΣ»

1932

 SISMANOGLU

Λιαβάστηκε στη φιλολογική ανάμνηση
για τὴ διηγηματογράφου, πού διοργάνωσε
ἡ «Φιλολογικὴ συντροφιά» τῆς Πόλης,
στὶς 19 τοῦ Φλεβάρη 1932.

Ἄμυδρὰ σὰν ὄνειρο μ' ἔρχεται στὸ νοῦ ἡ μέρα πού
πρωτάκουσα τὸνομα τῆς Ἀλεξάνδρας Παπαδοπούλου.

Εἶμουν μαθητῆς στὴν πρώτη θιαρρῶ τάξη τοῦ γυμνασίου,
ὅταν ὁ μακαρίτης γυμνασιάρχης μας Χρ. Χατζηχρήστου
ἀπάνω ἀπὸ τὴν ἔδρα μᾶς ἔδειξε κάποιαν ἀγγελία καὶ μᾶς
σύστησε νὰ γραφτοῦμε συνδρομητὲς στὰ ἔργα μιᾶς νέας
διηγηματογράφας, τῆς Δας Ἀλεξάνδρας Παπαδοπούλου.

Μὲ τὴν ἡλικία πού εἶχα τότε οὔτε μποροῦσα νὰ νοιώσω
καλὰ καλὰ τί ἐννοοῦσε ἡ λέξη διηγηματογράφος, οὔτε τι
ἔπρεπε νὰ κάμει κανένας γιὰ νὰ γραφτεῖ συνδρομητῆς.

Τὸνομα ὅμως ἐκεῖνο μ' ἔμεινε ζωντανὸ στὴ μνήμη, μὲ
παρακολούθησε καὶ μὲ παρακολουθεῖ ὡς τώρα.

Ἀλεξάνδρα Παπαδοπούλου.

Τί ἔργα εἶταν αὐτά, πού θὰ δημοσιευόταν κι' ἂν δημο-
σιεύτηκαν δὲν τὸ γνωρίζω.

Ἀπὸ τὴ μέρα τὴν ὁποία προανέφερα ἕως νᾶρθω σὲ θέ-
ση νὰ καταλάβω τι ἔτρεχε, πέρασε πολὺς καιρὸς.

Τὸνομα τῆς διηγηματογράφας τᾶκουσα συχνὰ ἀπὸ τότε,
ὅμως χωρὶς τίποτα ἄλλο ὀρισμένον.

Τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη ἡ λογοτεχνικὴ κατάσταση τῆς Πόλης
εἶταν σκοτεινὴ καὶ συγχισμένη.

Ἡ κίνησις βρισκόταν στὰ χέρια μερικῶν δασκάλων καὶ ὁμοίων τους δημοσιογράφων ποὺ ἔπλεκαν κάποτε στίχους σὲ ὑπερκαθαρεύουσα ἢ ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα.

Ὁ Σολωμὸς σχεδὸν ἄγνωστος, ὁ Ψυχάρης τὸ ἴδιο. Κι' ἂν τύχαινε νὰ εἶταν σὲ μερικοὺς ἀκουστοὶ λογαριαζόταν ἐχθροὶ στιγματισμένοι.

Ποίησις ὀλότελα ἀνύπαρκτη. Πρωτότυπη διηγηματογραφία οὔτε ἕγνος. (*)

Ἀπὸ δεκαετιῆς χρόνια εἶχε πεθάνει ὁ Τανταλίδης κι' ὁ Βιζυηνὸς στὴν Ἀθήνα, νεκρὸς γιὰ τὴ λογοτεχνία.

Μιλῶ πάντα γιὰ ποιητὲς ποὺ εἶναι συνδεμένοι μὲ τὴν Πόλη κι' ἡ ἐποχὴ ποὺ ξετάζω σ' αὐτὲς τὶς γραμμὲς εἶναι 1895—1900. (**)

Μερικὰ παιδιὰ, μαθητὲς ἀκόμα τοῦ γυμνασίου, προσπαθώντας ν' ἀνοίξουν τὰ μάτια ἀπάνω στὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία ὀδηγιοῦσαν ἀπὸ μακρὰ μὲ ἀποκαλυπτικὰ ἄρθρα τοῦ μεγάλου μας Δασκάλου Ψυχάρη, τοῦ Παλαμᾶ ἐπαναστάτη ἀκόμα τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, τοῦ ἀλησμόνητου Ἀργύρη Ἐφταλιώτη καὶ λιγοστῶν ἄλλων.

Ἡ τύχη μου τὸ θέλησε ν' ἀνακατεφτῶ πολὺ χωρὶς σὲ φιλολογικὲς περιπέτειες καὶ νὰ πιάσω θέση ἀπὸ μαθητὴς τοῦ

(*) *Κοίταξ* καὶ *Νικολάου Βασιλειάδου* — «Εἰκόες ἀπὸ τὸ Φανάρι. — Φαναριῶται ποιηταὶ» σελ. 65 (Ἔκδοσις Σχολικῶν ἀποικιῶν).

Ὁ διαλεκτὸς λόγιος ἀποδίδει τὴν αἴθλια ἐκείνη κατάσταση στὰ ἐμπόδια ποὺ ἔφερε ἡ χαμηλὴ λογοκρισία. Τὴν πρόφραση αὐτὴ τὴν ἄκουσα κι' ἀπ' ἄλλου, μὰ εἶναι ἀβάσιμη. Ἄν εἶταν ἀληθινὴ, θὰ ἐμποδιζόταν ὅλοι οἱ πολῖτες νὰ παρακολοθησοῦν τὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία. Πρᾶγμα ποὺ δὲν ἔγινε. Αἰτία εἶναι ἡ σχολαστικότητι καὶ ἡ ἀκαλαισθησία τῶν τοινηῶν γραμματισμένων.

(**) Δὲν μπορῶ νὰ μὴ σημειώσω ὅτι στὴν ἴδια αὐτὴ ἐποχὴ τῆς τόσης λογοτεχνικῆς σκοτεινιάς, ζοῦσαν στὴν Πόλη ἢ εἶχαν πρόσφατα πεθάνει ἀρχαιολόγοι κι' ἑλληνιστὲς ἄξιοι γιὰ κάθε τιμὴ.

γυμνασίου στὴν τάξη ὅπου βρίσκομαι ὡς σήμερα, γιὰ τοῦτο παρακαλῶ νὰ συχωρεθῶ ἂν ἀναφέρω κάποτε καὶ τὸν ἑαυτό μου στὶς σελίδες μέσα τῆς μετριόφρονος αὐτῆς μελέτης.

Εἶναι γιὰτὶ πῆρα κι' ἐγὼ μέρος στὰ γεγονότα κι' ἀναγκάζομαι νὰ συμμαζέψω ἀτομικὲς ἀνάμνησεις.

Μόνος δουλεύοντας, χωρὶς κανέναν ὀδηγητὴ στὸ πλάι μου, φωτισμένος ἀπὸ τὴ διδασκαλία μόνου τῶν μακροσμένων ἐκείνων ἀνθρώπων, ποὺ προανάφερα, σχημάτισα τὶς γνώμες μου ἀπάνω στὴ λογοτεχνία καὶ τὴ γλῶσσα χωρὶς νὰ ξετάσω καὶ νὰ σκεφτῶ ἂν ζοῦσαν μέσα στὴν Πόλη ἀνθρωποὶ ὁμόγνωμοι γιὰ νὰ ἐνωθῶ μαζύ τους.

Τὰ πράγματα πῆγαιναν ἔτσι ὅταν ξαφνικὰ τὸ καιροκαῖρι τοῦ 1895 περιτριγυρίζοντας τὰ βιβλιοπωλεῖα τοῦ Γαλατᾶ καρδιοχτύπησα μπροστὰ σὲ μιὰν ἀγγελία.

Αὐτὴ πληροφοροῦσε ὅτι θὰ ἐκδιδόταν καὶ στὴν Πόλη λογοτεχνικὸ περιοδικὸ τιτλοφορούμενο «Φιλολογικὴ Ἠχώ». Διευθυντὴς : Νίκος Φαληρεὺς Μπέης. Συντάχτες : Ἀλεξάνδρα Παπαδοπούλου καὶ Ἰωάννης Γρουπάρης.

Τότες ἦρθε δυνατὰ στὸ νοῦ μου τὸ ὄνομα τῆς διηγηματογράφου, τὸ ὁποῖο ἂν καὶ γνώριζα, μοῦ βρισκόταν ὅμως σκεπασμένο ἀπὸ προσωρινὴ λησμονιά.

Μὲ μεγάλη δειλία προσπάθησα νὰ μπῶ σ' ἐπικοινωνία μὲ τὸ περιοδικό.

Τὸνομα τῆς Παπαδοπούλου λογοτέχνισσας γνωστότατης, τὸνομα τοῦ Γρουπάρη ποὺ θαύμαζα γιὰ τὰ σοννέτα του μοῦ ἐμπνεαν ἕνα φόβο.

Κι' ὅμως εἶχα ἄδικο.

Μερικοὶ ἀρχάριοι στίχοι μου ἔγιναν δεκτοὶ μὲ μεγάλῃ καλωσύνη ἀπὸ τὴ «Φιλολογικὴ Ἠχώ».

Κατόπι κατάλαβα ὅτι ἡ καλωσύνη αὐτὴ μοῦ δειχόταν ἀπὸ τὴ διηγηματογράφου, γιὰτὶ αὐτὴ ἔκρινε τὰ ἔργα.

*Έτσι ένα πρωί κατόπι από πρόσκληση μπήκα στα γραφεία του περιοδικού.

*Εκείνη τη μέρα πρωτογνώρισα την Ἀλεξάνδρα από κοντά.

*Όσο και να πέρασαν πολλά χρόνια θυμούμαι τόσο καλά τη φυσιογνωμία της, που θὰ μπορούσα ἂν εἶχα τὴν ἐπιθειότητα νὰ τὴ ζωγραφίσω ἀπὸ μνήμη.

*Όμορφη δὲν εἶταν, ὅμως ὠραιότερη ἀπὸ ὅσες της εἰκό-
νες εἶδα, πρὸ πάντων ἀπὸ τὴ δημοσιευμένη στὴν ἔκδοση τῶν
διηγημάτων της τοῦ βιβλιοπωλείου Ζηκάκη. Πιστεύω ἢ εἰ-
κόνα αὐτὴ νὰ προέρχεται ἀπὸ τρίτο ἢ τέταρτο ἀντίτυπο φω-
τογραφίας.

*Υπολόγισα πὼς ἡ Παπαδοπούλου εἶχε τότε τριάντα χρό-
νια. Εἶταν λιγὴν μὲ κορμὶ λιγερὸ καὶ μὲ μάτια καστανό-
μαυρα γεμάτα λάμψη. Τὴν ὥρα πού μπήκα στέκονταν ὄρ-
θια μπροστὰ σὲ κάποιο γραφεῖο, ὅπου βρισκόταν ἕνα
μπουκέττο.

*Έτυχε ἡ μέρα αὐτὴ νὰ εἶναι ἡ πρωτομαγιά τοῦ 1896.

*Ἡ λογοτέχνης φοροῦσε ἀπλούστατο κομψὸ φουστάνι
καὶ πέτσινη ζώνη στὴ μέση κατὰ τὴν τοτινὴ μόδα.

Μὲ ὑποδέχτηκε μὲ πολλὴ εὐπροσηγορία καὶ καλωσύνη
σφίγγοντάς μου τὸ χέρι.

Μόλις μοῦ μίλησε μ' ἔκαμε ἐντύπωση ἡ ἁρμονικώτατη
καὶ γλυκεῖα φωνή της. Προχωρώντας στὴν ὁμιλία θαύμασα
τὸ σπινθηροβόλο πνεῦμα της καὶ τὴ λεπτὴ καὶ τσουχτε-
ρή της εἰρωνία.

*Ἐνῶ συνδιαλεγόμασταν βημάτιζε κάποτε στὸ δωμάτιο
φέρνοντας τὸ χέρι στὴ μέση.

*Ἀφοῦ ἔμεινα ἀρκετὴ ὥρα μαζύ της ἔφυγα παίρνοντας
μαζύ μου ἕνα μικρὸ μπουκεττάκι ἀγριολούλουδα ἀπὸ κεῖνα
τοῦ γραφείου της.

Θυμούμαι καλὰ, πόσο πρόσεξε νὰ συνδυάσει τὰ χρώματα
ὥστε ν' ἀποτελέσουν ἕνα ἁρμονικὸ σύνολο.

— *Ένα ρόζ, ἕνα ἄσπρο, ἕνα μπλε λουλουδάκι, ἔλεγε,
σὰ νὰ μιλοῦσε μὲ τὸν ἑαυτὸ της, διαλέγοντας.

*Ἀπὸ τότε εἶδα συχνὰ τὴ λογοτέχνης.

Θυμούμαι πόσο ὑποστήριξε ἕνα μικρὸ ὄμιλο νέων στοὺς
ὁποίους ἀνάμεσα εἶμον κα' ἐγὼ γιὰ νὰ ἐκδόσασιν τρίτη
φορὰ τὴ «Φιλολογικὴ Ἠχώ». Πολέμησε κάθε ἀντιλογία τοῦ
διευθυντῆ τοῦ περιοδικοῦ Νίκου Φαληρέα μπερθεὶς καὶ
ὅλα τὰ καλαμπούρια τοῦ ἴδιου εἰς βάρος τῆς νεώτατης ἡ-
λικίας τῶν λογίων πού ἀποτελοῦσαν αὐτὸν τὸν ὄμιλο.

*Έτσι ξαναβγήκε λίγον καιρὸ ἀκόμα τὸ φιλολογικὸ αὐτὸ
περιοδικό.

*Όταν διακόπηκε ἡ ἔκδοση τῆς «Φιλολογικῆς Ἠχῆς»,
πολλὲς φορὲς πῆρα τὸ δρόμο μὲ τὰ πόδια ἀπὸ τὸ Σταυρο-
δρόμι στὸ Χάσκοι, πού κατοικοῦσε γιὰ νὰ τὴν ἐπισκεφτῶ.

Εἶταν ἡ ὑποστηρίχτρια τῶν νέων λογίων καὶ ὁ ὁδηγός.
Σ' αὐτὴν ἀνακοινοῦνταν κάθε παράπονο καὶ κάθε διαταγ-
μός. Ἐπεικέστατη στὴν κρίση τῶν συγγραμμάτων πρωτολείων.
Δὲ λησμονῶ μὲ πόση καλωσύνη δημοσίεψε τὸ πρῶτο μου
ποίημα στὴ «Φιλολογικὴ Ἠχώ» καὶ πὼς μόνη της ἔστειλε
νὰ δημοσιευτεῖ ἕνα μου σοννέτο ἀρχαιότατο στὸ Ἡμερο-
λόγιο τοῦ Σκόκου.

Μερικὲς φορὲς συνάντησα τὴν Παπαδοπούλου σὲ κάποιο
σπίτι τοῦ Μεγάλου Παρμὰκ-Καποῦ. Τὸ σπίτι αὐτὸ εἶταν
τοῦ Φαίδωνα Ἐνωτιάδη Πασᾶ.

Τρία τέσσαρα χρόνια εἴτε λείποντας ἐγὼ ἀπὸ τὴν Πόλη
φοιτητῆς στὴν Ἀθήνα, εἴτε λείποντας ἐκείνη, οἱ σχέσεις μας
λιγότεψαν καὶ δὲν ἔχω καμμιά ἀνάμνηση τῆς ἐποχῆς
ἐκείνης.

Κατόπι, θὰ εἶταν στὰ 1902 — 1903 τὴ συνάντησα μιὰ
μέρα στὸ Σταυροδρόμι.

Πρὶν δυὸ τρεῖς μέρες εἶχε δημοσιευτεῖ ἓνα ὄρωϊο τῆς διήγημα στὴν Ἐφημερίδα «Ταχυδρόμος» τῆς Πόλης.

Ἡ σοφὴ σύνταξι τοῦ φύλλου αὐτοῦ εἶχε προτάξει ἓνα σημείωμα, ὅπου κατὰ τὰ συνειθισμένα ἐπαινιόταν τὸ ἔργο, κατηγοριοῦν ὁμως ἢ γλῶσσα, μαλλιαρὴ, χυδαία κλπ.

Θυμοῦμαι καλὰ πὼς ἡ λέξι «ἀναφυλλητὸ» ποὺ ἀναφερόταν μέσα στὸ διήγημα, εἶχε τὸ ἀτύχημα νὰ μὴν ἀρέσει στὸν ἀκαλαίσθητο συντάκτη.

Ἄποδοκιμάζονταν ὀνομαστικά.

Φαίνεται πὼς τὸ σημείωμα αὐτὸ δημοσιευμένο χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζει ἢ Παπαδοπούλου τὴν δυσἀρέστησε πολὺ.

Ὅταν τὴν εἶδα, εἶταν πολὺ θυμωμένη.

Οἱ λεπτομέρειες τῆς συνομιλίας μας μ' ἔμειναν πολὺ ζωηρὰ στὴ μνήμη.

Ἡ κρυσταλλένια φωνὴ τῆς λογοτέχνισσας παλλόταν ἀπὸ ὀργή.

Κατόπι ἀπὸ μερικὲς τυπικὲς λέξεις, μοῦ ζήτησε ἀπερίφραστα νὰ τὴν ὑποστηρίξω ἐναντίον τοῦ «Ταχυδρόμου».

Ἐμείνα ἐμβρόντητος.

Ἐγὼ ἓνας ἄγνωστος λόγιος νὰ ὑπερασπίσω ἐκείνη λογοτέχνισσα ἀκουσμένη καὶ μὲ κῦρος. Τῆς φανέρωσα τὴν ἀδυναμία καὶ τὸ φόβο μου.

Ἐπίμεινε.

Λέχτηκα τὴ μεγάλη αὐτὴ τιμὴ καὶ ὑπεράσπισα, μ' ὅλη τὴν καρδιά μου καὶ μ' ὅση εἶχα τότε δύναμη τὴν Ἀλεξάνδρα στὶς στήλες μέσα τῆς «Νέας Ἐφημερίδας» τοῦ Καραγιαννίδη, ποὺ ἡ ἴδια ἢ διηγηματογράφου μοῦ τίς ἀνοιξε.

Ἡ δημοσίευσή μου αὐτὴ στάθηκε μιὰ ἀπὸ τὶς ἀφορμὲς νὰ ξεσπάσει δυνατὰ καὶ στὴν Πόλη τὸ γλωσσικὸ ζήτημα καὶ νὰ μετρηθοῦν οἱ δημοτικιστὲς κι' οἱ καθαρευολόγοι.

Δυστυχῶς ἢ προαναφερομένη συνάντησή μου μαζί της

εἶταν μιὰ ἀπὸ τὶς τελευταῖες, γιατί γλήγορα ἢ διαλεχτὴ γυναῖκα ἄφηκε τὴ ζωή.

* * *

Ἡ Ἀλεξάνδρα Παπαδοπούλου γεννήθηκε στὸ Χάσκιο τῆς Πόλης τὸ 1867 καὶ σπούδασε στὸ Παρθεναγωγεῖο «Παλλὰς», ἀπ' ὅπου πῆρε δίπλωμα δασκάλισσας.

Πολὺ γρήγορα ἀναγκάστηκε νὰ μπεῖ στὸν ἀγῶνα τῆς βιοπάλης, γιατί ὀρφανὴ ἀπὸ πατέρα εἶχε μητέρα κι' ἀδελφὸ μικρότερο.

Δίδαξε σὲ διάφορα σχολεῖα τῆς Πόλης καὶ σὲ σπίτια. Ἐμείνε ἀρκετὸν καιρὸ οἰκοδιδασκάλισσα σὲ κάποιο σπίτι στὸ Βουκουρέστι. Ἐκεῖ ἔγραφε στὴν Ἐφημερίδα «Πατρίς». Κατόπι διεύθυνε τὸ Παρθεναγωγεῖο τῆς Σηλυβρίας. Ξαναγύρισε στὴν Πόλη καὶ ἔγραψε σὲ ἐφημερίδες καὶ περιοδικά. Στὰ 1905 προσκαλέστηκε νὰ διευθύνει τὸ Παρθεναγωγεῖο τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐδῶ συνεργάστηκε μὲ τὸ γνωστὸ ἴδρυτὴ σχολείων ἱεροδιάκονο Στέφανο Νούκα.

Κατὰ δυστυχία σκληρὴ ἀρρώστεια πρόσβαλε τὴ διηγηματογράφου καὶ τὴν ἀνάγκασε νὰ ξαναγυρίσει στὴν Πόλη. Ἐδῶ καὶ πέθανε στὸ νοσοκομεῖο τοῦ Γεδι Κουλε καὶ θάφτηκε στὸ νεκροταφεῖο τοῦ Μπαλουκλιού. (*)

Ἡ καλωσύνη τῆς ψυχῆς της τὴν ἔκανε πολὺ ἀγαπητὴ σ' ὅσους τὴν συναναστρεφόταν. Ἡ λεπτότητα τοῦ πνεύματός της, ἡ εὐφυΐα της, ἡ εἰρωνικὴ της ἔκφραση ἅμα ἤθελε νὰ καυτηριάσει τὴν ἔκαναν ἀξιοθαύμαστη. Στοιὺς κύκλους

(*) Τὶς πληροφορίες γὰρ τὴ ζωὴ καὶ τὴ διδασκαλία τῆς Ἀλεξάνδρας Παπαδοπούλου τις παίρνω ἀπὸ τὸν πρόλογο στὰ διηγήματά της τοῦ κ. Καλογεροπούλου. Ὅσο γὰρ τὸ θάνατό της στὸ νοσοκομεῖο τοῦ Ἐπιστηγίου τὸν γνωρίζω ἀτομικά, καθὼς καὶ τὴν ταφή, ἂν καὶ λείποντας γιὰ λίγες μέρες ἀπὸ τὴν Πόλη, δὲν ἀκολούθησα τὴν κηδεῖα της.

τῶν λογίων τῆς Πόλης εἶταν πολὺ τιμημένη καὶ λογαριαζόταν τὸ καλλιτεχνικὸ τῆς ἔργο, καθὼς πολλὰς φορὰς τὸ εἶδα μὲ τὰ μάτια μου. Ὅσες φορὰς ἔτυχε νὰ μιλήσω γι' αὐτὴν σὲ ἀνθρώπους ποὺ τὴ γνώρισαν συνάντησα πάντα ἀτελείωτη ἀγάπη γιὰ τὸ πρόσωπό της. Ὅταν ἔγραψα μὲ τὴν εὐκαιρεία τῆς ἔκδοσης ἑνὸς τόμου ἔργων της ἀπὸ τὸν οἶκο Ζηκάκη, δυὸ ἄρθρα στὸν «Ἀνεξάρτητο» τῆς Πόλης, δέχτηκα εὐχαριστίες ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ οὔτε περίμενα νὰ εἶχαν διαβάσει τὰ δημοσιεύματά μου. Τὸ ἴδιο ἀπὸ λαϊκοὺς στὸ Πέρα, ὅσο κι' ἀπὸ κληρικοὺς στὸ Φανάρι.

Ἐνας ἐπίσκοπος, τὸν ὁποῖο δὲ φανταζόμουν νὰ ἔχει ἀνώτερα αἰσθήματα, τὴν ὀνομάτισε «ἁγία γυναίκα» καὶ μ'εὐχαρίστησε ἀτομικά, γιὰ λογαριασμό του.

Κάποιος ἀξιόπιστος φίλος μὲ βεβαίωσε ὅτι ἡ διηγηματογράφα νόμιζε τὸν ἑαυτὴν τῆς φυματικῆς, ὅμως δὲν εἶταν καὶ πέθανε ἀπὸ ἄλλη φοβερὴ ἀρρώστεια.

Ὁ γραφικὸς χαρακτήρας της, καθὼς τὸν εἶδα σὲ πολλὰ χερόγραφα καὶ γράμματα ποὺ μ'ἔστειλε εἶταν ἰδιόρρυθμος καὶ δυσκολοδιάβαστος. Ἀποτελοῦσε τὴν ἀπελπισία τῶν στοιχειοθετῶν. Τὸν θυμοῦμαι τόσο καλὰ ὥστε καὶ σήμερον θὰ μπορούσα νὰ γνωρίσω τὸ γνήσιό της γράψιμο.

Κατόπι ἀπὸ τὸ θάνατό της ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος τῆς Πόλης ἔκαμε φιλολογικὸ μνημόσυνο, ὅπου μίλησε ὁ συγγραφέας τῶν «Εἰκόνων» γιὰ τὸν Νικόλαο Βασιλειάδη.

Θὰ εἶταν πολὺ κινδύνοιο ὅσοι γνωρίζουν πληροφορίες σωστῆς γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τῆς Ἀλεξάνδρας Παπαδοπούλου νὰ τίς φανερώσουν ὥστε ν'ἀποτελεσετὶ μιὰ τέλεια βιογραφία της. Ἀκόμα πρέπει νὰ γνωριστεῖ ποῦ βρίσκονται τὰ ἔργα της, ὥστε νὰ συμμαζευτοῦν, γιατί εἶναι δυνατὸ νὰ χαθοῦν.

Ἐπίσης ὅσοι κατέχουν ἀδημοσίευτα χερόγραφα πρέπει νὰ τὰ δώσουν στὴ δημοσιότητα.

Ἀκόμα νὰ γίνῃ μιὰ μικρὴ βιβλιογραφία. Σ' αὐτὸ πρέ-

πει νὰ συντελέσουν ὅσοι γνώρισαν καὶ τιμοῦν τὴν Ἀλεξάνδρα Παπαδοπούλου. Ὅσο γιὰ μένα, θὰ ξαναγυρίσω σ' αὐτὸ τὸ θέμα ὅταν βρῶ νέες πληροφορίες, ἀληθινές.

* * *

Φαίνεται στὴν πρώτη της νεότητι ἡ διηγηματογράφα νᾶγραψε στίχους ἄγνωστο ποῦ δημοσιεμένους.

Ἡ λογοτεχνικὴ τῆς ὅμως ἐργασία εἶναι τὸ διήγημα. Βεβαιώνουν πὼς ἔχει γράψῃ ἀπάνω ἀπὸ διακόσια.

Στὰ 1929 ὁ οἶκος Ζηκάκη τύπωσε σὲ ἰδιαίτερο τόμο σαράντα διηγήματά της μὲ πρόλογο τοῦ κ. Δ. Ι. Καλογεροπούλου. Τὰ ὑπόλοιπα βρίσκονται σπαρμένα στὶς σελίδες τῆς «Ἐστίας» τοῦ Δροσίνῃ, τῆς «Ἐφημερίδος τῶν Κυριῶν» τῆς Κας Παρρέν, τῶν «Ἐκλεκτῶν Μυθιστορημάτων», τῆς «Φιλολογικῆς Ἠχώ», ἀκόμα καὶ σὲ ἐφημερίδες τῆς Πόλης καὶ τῆς Ἀθήνας, λευκώματα, ἡμερολόγια κ' ἄλλοῦ. Λογαριάζω ὅτι μποροῦν ν' ἀποτελέσουν δυὸ, τρεῖς τόμους ἀκόμα.

Ἡ ἴδια ἔκδοσε δυὸ τόμους ἀνεύρετους διηγημάτων κι' ἓνα μικρὸ μυθιστόρημα, τὸ «Ἡμερολόγιον τῆς Δεσποινίδος Λεσβίου.» (*)

Ἡ Ἀλεξάνδρα Παπαδοπούλου στάθηκε ἀπὸ τοὺς θεμελιωτῆς τοῦ νεοελληνικοῦ διηγήματος. Ἐργάστηκε σὲ ἐποχὴ ποὺ μόλις ἄρχιζε τὸ εἶδος αὐτὸ νὰ παίρνῃ μορφὴ καὶ χαρακτῆρα στὴ γλῶσσα μας.

Τὸ μάτι τῆς διηγηματογράφας στράφηκε ἀπὸ νεανικώτατη ἡλικία στὴν κοινωνία ποὺ τὴν τριγύριζε. Αὐτὴν μελέτησε κι' αὐτὴν ζωγράφησε στὰ περισσότερα ἔργα της καὶ σ' αὐτὸ βρίσκεται ἡ μεγαλειότερη πρωτοτυπία της.

(*) Ἀλεξάνδρας Παπαδοπούλου : Ἡμερολόγιον τῆς Δεσποινίδος Λεσβίου—Ἐκδόται ὑπὸ Ἰωάννου Βαροῦτη. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1894.

*Έγραψε ὅ,τι εἶδε, μελέτησε καὶ παρακολούθησε ἡ ἴδια, εἰσάγοντας ὕλικὰ νέα μέσα στὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία.

Πρὶν ἀπ' αὐτὴν ἡ μικροαστικὴ ρωμαϊκία ζωὴ τῆς Πόλης οὔτε εἶχε ξεταστῆ, οὔτε εἶχε σφιγγομετρηθεῖ.

*Ὁ γυναικεῖος πρὸ πάντων κόσμος, τὸν ὁποῖο εἶχε πλησιέστερά της, τὴν ἀπασχόλησε καὶ γι' αὐτὸ οἱ περισσότεροὶ ἥρωες τῶν ἔργων της εἶναι γυναῖκες.

Τὸ κορίτσι, ἡ σύζυγος, ἡ χήρα, ἡ γεροντοκόρη, ἡ μητέρα, ἡ γιαγιά ὅλες ἔχουν τόπο στὰ ἔργα της, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, οἱ ἄντρες, ὁ δάσκαλος, ὁ ἔμπορος, ὁ διπλωμάτης, ὁ τσορπατζῆς, ὁ προικοθήρας, ὁ μπακάλης, ὁ γεροφιλάργυρος.

*Ὅλοι ἀντλημένοι ἀπὸ τὴ ζωντανὴ πηγὴ τῆς κοινωνίας.

Χρησιμοποιώντας τὰ πρόσωπα αὐτὰ ἡ διηγηματογράφος προσπαθεῖ συχνὰ νὰ λύσει προβλήματα καὶ νὰ γνωμοδοτήσῃ ἀπάνω σὲ δοσμένα.

Τὸ πρόβλημα τοῦ ἄθλιου ὑπολογισμένου γάμου, τῆς σλαβιάς τοῦ φτωχοῦ κοριτσιοῦ στὸν πλούσιο σύζυγο, τῆς κόρης στὴν ἐξουσία τοῦ πατέρα ἢ τοῦ ἀδελφοῦ, ἡ αἰώνια ἀναμονὴ τοῦ γαμπροῦ ἀπὸ τὰ κορίτσια, οἱ διάφορες μικροπανουργίες γιὰ τὴν ἐπιτυχία ἐνὸς πλούσιου γάμου, οἱ κοινωνικὲς ἀδικίες κι' ἄλλα πολλὰ ζητήματα πὸν δὲ λύθηκαν ἀκόμα οὔτε σήμερα ὀριστικά, ὕστερα ἀπὸ τὴν τεράστια μάλιστα μεταπολεμικὴ ἐξέλιξη, ἀποτέλεσαν ὑποκείμενο τῶν ἔργων τῆς διηγηματογράφου κι' ἀπασχόλησαν τὴ σκέψῃ της.

*Ἡ ψυχὴ τῆς Παπαδοπούλου μισεῖ τὴν ὑποκρισία, τὴν ἀδικία, κάθε τι πὸν ἐναντιώνεται στὴν ἐλευθερία καὶ τὴ ζωὴ. Γι' αὐτὸ στὰ ἔργα της ἀγωνίζεται νὰ ξεσκεπάσει καὶ νὰ καυτηριάσει τὸ ἄδικο, νὰ πετάξῃ ἀπὸ τὶς μορφές τὸ προσωπεῖο τῆς ψευτιάς. Κατέχει ἓνα δυνατὸ ὄπλο τὸ σαρκασμὸ καὶ τὴν εἰρωνία.

Δημιουργεῖ πρόσωπα ἀπάνω στὰ ὁποῖα ξεσπᾶναι τὸ θυμὸ της.

*Ὀλόκληρη ἡ σειρὰ τῶν κοινωνικῶν διηγημάτων τῆς Ἀλεξάνδρου Παπαδοπούλου εἶναι ἓνας ἀγῶνας νὰ ὑπερσχύσει τὸ ἀληθινὸ καὶ τὸ ἠθικὸ ἐνάντια στὸ ψεύτικο καὶ τὸ ἀνήθικο, ἡ ἰδεολογία ἀπάνω στὸν ὑπολογισμό, ἡ αὐταπάρανη ἐνάντια στὸν ἐγωϊσμὸ. Εἶναι αἰσθηματικὴ καὶ γεμάτη τρυφερότητα.

Γιὰ τὴν Παπαδοπούλου ὑπάρχει τὸ ἀνώτερο, ὑπάρχει τὸ δίκαιο πὸν πρέπει νὰ ἐπικρατήσῃ. Ὁ τραγικὸς πρέπει νὰ ἱκανοποιηθεῖ, ὁ παρεξηγημένος νὰ ἐξηγηθεῖ.

Χτυπᾶ καὶ ξεσκεπάζει μὲ θάρρος ἀπίστευτο γιὰ τὴν ἐποχὴ της.

Μερικὰ ἰδανικὰ πρόσωπά της, τὰ ὁποῖα φέρνει γιὰ παράδειγμα μίμησης ἢ γιὰ νὰ δώσουν συμβουλές, εἶναι ψεύτικα, ὅμως συχνότατα ἡ Παπαδοπούλου βλέπει στὸ βᾶθος τῶν πραγμάτων.

*Ἄν ὕστερα ἀπὸ τριάντα ἢ τριανταπέντε χρόνια καὶ κατόπι μάλιστα ἀπὸ τὴν φοβερὴ πολεμικὴ ἀνατροπὴ, τὰ ἔργα τῆς διηγηματογράφου στέκονται καὶ μερικὰ ἀπ' αὐτὰ εἶναι πετράδια τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, αἰτία πὸς περικλείουν ἀλήθεια. Στὰ κοινωνικὰ διηγήματα τῆς Παπαδοπούλου ξεχωρίζεται τὸ Σκούντημα, Υἱὸς καὶ Κόρη, Χαιρετίσματα, Ἀκούσιον ταξείδιον, Ἀναμνήσεις, Κόρη εὐπειθῆς κι' ἄλλα.

Προβαίνοντας ὅμως ἡ συγγραφίνα στὴ μελέτη, ἀφιερῶθηκε καὶ σ' ἄλλο εἶδος διηγήματος.

*Ἡ Παπαδοπούλου ἀπὸ τὸ σπίτι της στὸ Χάσκιοι, θ' ἀντίκριζε βέβαια κάθε μέρα τὴν ἀπέναντι παραλία τοῦ Κερατείου κόλπου μὲ τὴν ἀτελείωτη σειρὰ τῶν βυζαντινῶν τειχῶν, ἢ κατεβαίνοντας στὸ Γαλατᾶ μὲ τὸ βαποράκι τῆς συγκοινωνίας θὰ πλάνησε χωρὶς ἄλλο τὰ μάτια σκεφτικὴ

στοὺς τροῦλλους ἀπάνω τῶν βυζαντινῶν μοναστηριῶν τοῦ Παντοκράτορα, τοῦ Παντεπόπτη καὶ στὴν ἄκρια πέρα στὸν μεγαλόπρεπο θόλο τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Ὅσο κι' ἂν στὴν ἀρχὴ δὲ θὰ ἔστρεψε ὀλόκληρη τὴν προσοχὴ της σ' αὐτά, ἀργότερα ὅμως θὰ θέλησε νὰ τὰ μελετήσῃ, καθὼς καὶ ὀλόκληρη τὴν ἱστορία τοῦ Βυζαντίου ὠθημένη κι' ἀπὸ τὴν αὐξανόμενη κάθε μέρα πρόοδο τῶν βυζαντινῶν σπουδῶν στὰ διάφορα διανοητικὰ κέντρα.

Καρπὸς τῶν νέων αὐτῶν σκέψεων εἶνε τὰ ἱστορικὰ διηγήματα τῆς συγγραφίνας, ἡ Καλόγρια, ὁ Φλαντανέλλας, τὸ Μοναστήρι κλπ.

Εἶναι ἡ τελευταία παραγωγή της.

Βοίσκονται μερικὰ δημοσιευμένα στὸ περιοδικὸ «Παναθήναια.»

Ἐξὸν ἀπὸ τὸ τελευταῖο, τὰ ἄλλα εἶναι μικρὰ διηγήματα, ἱστορικὰ, συναξάρια, καθὼς τὰ ὀνομάζει ἡ ἴδια ἡ συγγραφήν.

«Καλόγρια» εἶνε ἡ μοναχὴ Εὐφροσύνη, ἡ κόρη τοῦ βυζαντινοῦ Αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου τοῦ ΣΤ' ποὺ τὸν τύφλωσε ἡ μητέρα του. Ἐπειδὴ μοναχὴ ὄντας συλλογιζόταν τὸ θρόνο καὶ τὸν ἔρωτα, ἔγινε πέτρα μαύρη σὲ στάση προσευχῆς. Στὸ περιγιάλι μπροστὰ τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῆς Πριγκίπου χρόνια τὸ κῆμα τὴν βρέχει χωρὶς νὰ τὴν λυώνει.

«Φλαντανέλλας» εἶναι ὁ διοικητὴς τοῦ βυζαντινοῦ πλοίου τὸ ὁποῖο μαζὺ μὲ τις τρεῖς γενοβέζικες γαλέρες μπόρεσε νὰ διαπεράσῃ τὸν ἀποκλεισμὸ τῶν τούρκικων πλοίων τὴν ἐποχὴ τῆς Ἀλωσης τῆς Πόλης.

Τελειότερο ὅμως ἀπ' ὅλα εἶναι τὸ «Στὸ Μοναστήρι», διήγημα ἀρκετῆς ἔχτασης. Μ' ὅλες τις ἀτέλειές του εἶναι ἓνα ὠραιότατο ἱστορικὸ λογοτέχνημα. Τὸ ἔργο αὐτὸ θάφερνε τὴ συγγραφήν στὸ μυθιστόρημα τῆς τόσο μυστηριακῆς κι' ἀνεξερεύνητης βυζαντινῆς ἐποχῆς, ἂν ὁ θάνατος δὲν

ἔκλεινε τόσο νωρὶς τὰ μάτια της. Φαίνεται πὸς ἡ Παπαδοπούλου ἄφηκε χειρόγραφο δραματικὸ ἔργο τιτλοφορούμενο «Ἄννα Κομνηνή». (*)

Ἐγραψε ἀκόμα μικρὰς ποιητικὰς ἀλληγορίες, χρονογραφήματα μὲ τὸ ψευδώνυμο Σατανίσκη, Σάνκο Πάνσας, ὅπου λάμπει τὸ πνεῦμα κι' ἡ εὐφυΐα της.

Βέβαια ἡ Ἀλεξάνδρα Παπαδοπούλου δὲ στάθηκε μεγάλη λογοτέχνη. Δὲν περίκλεισε μέσα στὰ ἔργα της κόσμοις πλατειῶν συγκινήσεων. Ἀκόμα στερεῖται τὴν ἔντονη ψυχολογικὴ δύναμη τοῦ Βιζυνοῦ, τὴν ποίηση καὶ τὴ μυστικοπάθεια τοῦ Παπαδιαμάντη ἢ τὴ σκληρὴ παρατήρηση τοῦ Καρκαβίτσα, συγχρόνων της. Ἐχει ὅμως μιὰ πρωτοτυπία ὑπέροχη. Συνεχῶς κινεῖται. Πετᾷ ἀπὸ λουλουδι σὲ λουλουδι μέσα σ' ἓναν πολὺάνθο κήπο.

Ἡ πρωτοτυπία της, ἡ ξέχωρη προσωπικότητά της, τὸ θάρρος της, εἶναι ἀδιαφιλονίκητα.

Πρέπει νὰ τῆς συχωρεθοῦν μερικοὶ πατριωτικοὶ λυρισμοί, ρητορισμοί, ἀντίληψες τῆς ἐποχῆς της. Κάποιες ἰδανικὲς γνώμες της γιὰ ἀνθρώπους ἀνάξιοις.

Στὸ γλωσσικὸ ζήτημα ἡ Παπαδοπούλου φαίνεται νὰ μὴν εἶχε σταθερὸς ἀρχές. Ἡ γλῶσσα τῶν ἔργων της πότε δημοτικὴ, πότε ἀπλὴ καθαρεύουσα, πότε ἀνακατωμένη δημοτικὴ μαζὺ καὶ καθαρεύουσα.

Ἐγὼ ἀτομικά, τὴ γνώρισα γιὰ ὅπαδὸ τῆς δημοτικῆς. Συνδεόταν φιλικὰ μὲ τὸν Ψυχάρη. Ἐπειδὴ εἶχε φήμη δημοτικίστριας δὲν συζήτησα ποτέ διεξοδικὰ μαζὺ της γιὰ νὰ καταλάβω τίς ἰδέες της μὲ ἀκρίβεια. Τὸ ὅτι ὅμως ἀκολουθοῦσε τὴ δημοτικὴ, εἶναι φανερό, ἀφοῦ σὲ μένα ἀνάθεσε νὰ τὴν ὑπερασπίσω κι' ὄχι σὲ καθαρευολόγο.

(*) Ἀξιόπιστα πρόσωπα μὲ βεβαίωσαν ὅτι τὸ χειρόγραφο βρίσκεται σὶά χεῖρα τοῦ ἀδερφοῦ τῆς συγγραφίνας κυρίου Τζαννῆ Παπαδοπούλου ἀνέκδοτο.

Κατὰ δυστυχία ἡ λογοτέχνηςσα γρήγορα ἄφισε τὴ ζωὴ, μέσα στὴν ἀκμὴ τοῦ ταλέντου της, πρὶν ἀκόμα ν' ἀγγίξει τὰ σαράντα χρόνια τῆς ἡλικίας της, τότε ἴσια ἴσια, πὺ νέες σκέψεις καὶ νέες μελέτες τὴν ἀπασχολοῦσαν.

Εἰκοσιπέντε χρόνια μᾶς χωρίζουν ἀφ' οὔτου ἡ διαλεκτὴ αὐτὴ ὑπαρξὴ ἔκλεισε τὰ μάτια της στὸ φῶς τοῦ κόσμου. Τὸ ἔργο της ὅμως ζεῖ.

Εἶναι τὸ σημάδι μιᾶς ἐποχῆς καὶ γι' αὐτὸ πάντα θὰ μελετιέται καὶ θὰ λογαριάζεται μέσα στὴν ἑλληνικὴ λογοτεχνία.

Ὅσο γιὰ τὴν ἐνθουσιώδη καὶ γεμάτη ἰδεολογία καὶ αὐτοθυσίᾳ γυναῖκα διατηροῦν τὴ θύμησὴ της ἱερὴ καὶ ἀκοίμητη στὰ βάθρα τῆς ψυχῆς, ὅλοι ὅσοι τὴ γνώρισαν εἴτε ὡς φίλη, εἴτε ὡς πρόθυμη ὁδηγήτρια στὰ πρῶτα φιλολογικὰ βήματά της.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΟΣΗ ΓΝΩΡΙΖΩ

ΚΑΛΛΙΡΩΗΣ ΠΑΡΡΕΝ — Ἀλεξάνδρα Παπαδοπούλου (Ἄρθρο ἀναδημοσιευμένο στὴ Φιλολογικὴ Ἠχώ· φυλλάδ. 35 τῆς 12 ὁκτωβρίου 1896)

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΟΥ — Ἐπιμνημόσυνο μελέτη: Ἀλεξάνδρα Παπαδοπούλου (Εἰκόνας Κωνσταντινουπόλεως - Ἀθηνῶν. Ἐν Ἀθήναις 1910, σελ. 29).

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ — Ἀπὸ τὰ γυναικεῖα πορτραῖτα — Ἀλεξάνδρα Παπαδοπούλου (Δύο ἄρθρα σὺν τόμῳ «Στάχνα καὶ Παπαρῶνες», σελ. 55.)

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ — Γυναῖκες συγγραφεῖς — Ἀλεξάνδρα Παπαδοπούλου — (Ἐφημερίδα Ἄστυ τῆς 25 Δεκεμβρίου 1895).

Τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἡ ἐκτύπωση τέλειωσε σὺν διότου Μάρτη χίλια ἐνιακόσια τριάντα δύο, σὺν τυπογραφεῖο Γιάννη Κεφαλιῆδη, Πόλη. —

MICARCO
SISMANOGLIO

SISMANOOGILIO
MECARKO

ΠΟΥΛΙΕΤΑΙ ΓΡΟΣΙΑ ΕΙΚΟΣΠΕΝΤΕ